

УДК 378.22(477)

М. В. Супрун – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Магістратура як форма підготовки високопрофесійних науково-педагогічних кадрів для ВНЗ України

Роботу виконано у ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто проблему підготовки високопрофесійних науково-педагогічних кадрів для ВНЗ. Запропоновано будувати систему магістерської підготовки з урахуванням вимог суспільства, неодмінних особистісних характеристик і обов'язкових компетенцій викладачів. Дано характеристику видів професійно-педагогічної компетентності як основи професіоналізму викладача ВНЗ.

Ключові слова: магістерська підготовка, компетентність, суспільство, здібності, ринкові умови, професіоналізм викладача вищої школи.

Супрун М. В. Магистратура как форма подготовки высокопрофессиональных научно-педагогических кадров для высших учебных заведений Украины. В статье рассматривается проблема подготовки высокопрофессиональных научно-педагогических кадров для вузов. Предлагается строить систему магистерской подготовки с учетом требований общества, необходимых личностных характеристик и обязательных компетенций преподавателей. Дана характеристика видов профессионально-педагогической компетентности как основы профессионализма преподавателя высших учебных заведений.

Ключевые слова: магистерская подготовка, компетентность, общество, способности, рыночные условия, профессионализм преподавателя высших учебных заведений.

Suprun M. V. Magistrate as a form of Preparation of Highly Skilled Pedagogical Workers for Higher Schools of Ukraine. The article deals with the problem of preparation of highly skilled pedagogical workers for higher school. It is suggested to build the system of master's degree preparation taking into account the requirements of society, necessary personal characteristics and compulsory competence of teachers. It is given the characteristic of professional pedagogical competence as a basis of professionalism of teacher of higher school.

Key words: master's degree preparation, competence, society, ability, market condition, professionalism of teacher of higher school.

Постановка наукової проблеми та її значення. ВНЗ – одна з найважливіших сфер соціальної практики, що забезпечує функціонування та розвиток науки, мистецтва, економіки, техніки, виробництва й значною мірою визначає майбутнє суспільства. Для того, щоб національна система освіти виконувала своє суспільне призначення, педагогіка ВНЗ і на теоретичному, і на практичному рівнях має розробляти й активно втілювати в життя інноваційні технології навчання, спрямовані на забезпечення високої професійної компетентності майбутніх фахівців, на прищеплення їм чітких світоглядних позицій, моральних принципів і переконань. Виконання цих завдань вимагають від професорсько-викладацького складу високого рівня професіоналізму. Ми не зможемо, як справедливо зазначає В. Г. Кремень [7], задовольнити європейські вимоги до вищої освіти, не створивши потужних регіональних університетів, без достатніх наукових і педагогічних шкіл. Тому на нинішньому етапі розвитку суспільства якість викладацького корпусу, його науково-педагогічний потенціал, тобто підвищення професійного рівня викладача вищого навчального закладу (ВНЗ) і в його предметній сфері, і в галузі методології та методики вищої професійної освіти, є кардинальною проблемою вищої школи.

Традиційно науково-педагогічні кадри формувалися з аспірантів. Проте така система підготовки мала свої недоліки, оскільки аспірант зазвичай був орієнтований лише на науково-дослідницьку діяльність, не мав обов'язкової психолого-педагогічної підготовки, вкрай потрібної для викладацької діяльності. У результаті ВНЗ одержували кандидата чи доктора наук, не завжди готового до ефективної організації навчально-виховного процесу. Ситуацію вдасться виправити, на нашу думку, якщо ВНЗ зможуть максимально використати потенціал магістратури, організувавши в ній належну психолого-педагогічну підготовку і залучивши потужні мотиваційні чинники. Проте, як показує практика, система магістратури все ще шукає способи розв'язання численних проблем.

Сучасний стан розбудови ступеневої освіти в Україні значно актуалізує перелік проблем, що стосуються стратегії і тактики функціонування магістратури щодо підготовки науково-дослідницького та науково-педагогічного персоналу. З початку запровадження багатоступеневої освіти в Україні (1991 р.) проблеми, пов'язані з підготовкою магістрів, так і не були остаточно розв'язані [15]. Намагання, наприклад у Законі України “Про вищу освіту” (2002 р.), уточнити статус магістра в суспільстві як “особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності” [4], так і не пролили світла на проблеми організації магістерської підготовки.

Справа зрушилася з місця лише після того, як Міністерство освіти і науки України своїм наказом від 10.02.2010 р. № 99 затвердило Концепцію організації підготовки магістрів в Україні, у якій зазначено, що підготовка магістрів потрібна з огляду на високу динаміку сучасного ринку праці, потребу орієнтації магістрів на його конкретні сегменти та для максимально ефективного використання науково-педагогічного потенціалу вищих навчальних закладів. Ця Концепція визначила основні правила прийому до магістратури, напрями підготовки, терміни навчання, нормативні дисципліни, вимоги до магістерських робіт і їх керівників та ін. Проте, як і раніше, все ще залишаються не розв'язаними питання щодо визначення організаційних і методичних умов підвищення якості навчання та виховання магістрів.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасному інформаційному суспільстві, зумовили підвищений інтерес до проблем професіоналізму й підготовки викладачів ВНЗ. Цю проблему досліджують такі російські дослідники, як Л. Н. Антилогова [1], А. Л. Бусігіна [2], Н. В. Кузьміна [8], Є. В. Рязанова [13] та ін. В Україні цими питаннями цікавляться В. М. Гриньова [3], В. Г. Кремень [7], М. П. Лещенко [9], В. В. Олійник [10] та ін. Виявлено, що основними компонентами навчального процесу, які визначають спрямованість професійної підготовки магістра за спеціальністю, є завдання, зміст, методи, прийоми, засоби, форми навчання, методи стимулювання навчальної діяльності і контролю за її ефективністю. Теоретичні розробки науковців створюють передумови для наукового забезпечення підготовки викладачів нового типу, для модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ, оновлення змісту нормативної бази вищої освіти, створення нових базових і елективних курсів, програм, навчальних посібників, науково-методичних рекомендацій тощо.

Педагогіка української вищої школи активно поповнюється результатами досліджень із проблем організації підготовки магістрів (С. М. Резнік [11], О. Г. Романовський [12] та ін.). Проте потребують подальшого вивчення педагогічні умови формування професіоналізму науково-педагогічних кадрів і запровадження в практику магістратури ефективних технологій професійного навчання. Саме в магістратурі як спеціально організованій соціальній сфері, на нашу думку, має “вирощуватися” відповідальна науково-педагогічна еліта, здатна виконувати важливі державні та культурно-освітні завдання, адже “сенс життя і діяльності педагога взаємопов'язаний із самим існуванням держави, яка без молоді позбавлена майбутнього” [10, 111].

Мета статті – розкрити роль магістратури в підготовці високопрофесійних викладачів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна вже має певний досвід підготовки магістрів педагогічної освіти (О. Є. Коваль [6], Г. М. Сомбаманія [14], Р. В. Шаран [15] та ін.), аналіз якого свідчить, що в цій сфері є ще багато недоліків і недоопрацювань. Опитування випускників магістратури показало, що 86,7 % з них уважають магістратуру ще однією неодмінною в сучасних ринкових умовах сходинкою в здобуванні вищої освіти та вибудовуванні кар'єри. До того ж майбутню кар'єру з викладацькою діяльністю у ВНЗ пов'язують лише 12,3 % магістрів. Викладач ВНЗ, як влучно зазначає М. П. Згурська [5, 35], – це унікальний фахівець, який поєднує два види діяльності: наукову й педагогічну. Науковою ж діяльністю прагнуть у майбутньому займатися лише 3,7 % магістрів.

Це свідчить, що переважна більшість студентів магістратури не налаштовані на науково-педагогічну діяльність. Причин цьому декілька: низький соціальний статус і порівняно мала заробітна плата педагога в українському суспільстві, невисокий авторитет викладача ВНЗ в очах студентів,

недооцінка магістрами власних педагогічних та науково-дослідницьких здібностей, недостатня профорієнтаційна робота викладачів у період магістерської підготовки. Крім того, в умовах економічної кризи, на яку накладається ще й складна демографічна ситуація (кількість студентів значно зменшується), у багатьох ВНЗ відбуваються значні скорочення науково-педагогічних кадрів, зростає конкуренція між викладачами, що також відлякує випускників магістратури від викладацької роботи.

Проте, незважаючи на всі названі причини, ВНЗ України потребують молодих високопрофесійних і конкурентоспроможних кадрів, які здатні ефективно працювати в суспільстві, що змінюється швидкими темпами. Загострення такої потреби видно хоча б на прикладі неготовності старшого покоління ефективно працювати в умовах швидких темпів інформатизації освіти, їхньої нездатності до впровадження в навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій, консервативності поглядів щодо запровадження особистісно орієнтованого навчання.

Незважаючи на наявність значної кількості концепцій становлення людини як професіонала, у більшості з них професійне становлення трактується як процес проходження суб'єктом певних етапів, на кожному з яких у нього формуються ті або інші професійні якості, що забезпечують успішне виконання трудових функцій і готують його до переходу на вищий щабель професіоналізму [1].

На думку В. М. Гриньової, складниками професіоналізму вчителя є компетентність, майстерність, ініціативність і моральність [3, 148], а високий рівень професіоналізму забезпечує надійність професійної діяльності. А для забезпечення надійності, як зазначає українська дослідниця, потрібні “розробка й перетворення соціальних і соціально-психологічних умов, а також розвиток якостей, здібностей і властивостей особистості фахівця” [3, 150].

Компетентність як невід'ємну якість особистості викладача-професіонала розглядають і російські дослідники Л. Н. Антилогова [1], Н. В. Кузьміна [8] та ін. Професійно-педагогічна компетентність, на думку цих науковців, охоплює п'ять видів компетенцій, які є найважливішими для викладача ВНЗ, а саме:

- 1) *соціальна компетенція* – здатність викладача взяти на себе відповідальність, здатність виробляти рішення і реалізовувати їх, толерантність до інших культур та релігій;
- 2) *комунікативна компетенція* – володіння технологіями усного й письмового спілкування на різних мовах, навички спілкування через Інтернет;
- 3) *інформаційна компетенція* – володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), уміння критично оцінювати соціальну інформацію, що поширюється ЗМІ;
- 4) *когнітивна компетенція* – готовність до постійного підвищення пізнавального рівня, потреба в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння, здатність до саморозвитку;
- 5) *спеціальна компетенція* – готовність до самостійного виконання професійних дій, оцінювання власної праці.

Погоджуючись із тим, що названі компетенції дійсно складають основу професіоналізму викладача ВНЗ, вважаємо за потрібне розшифрувати детальніше, що є змістом спеціальної компетенції. Окрім знань із відповідної дисципліни чи кількох суміжних дисциплін і методики їх викладання, викладач ВНЗ має ще володіти знаннями з методології наукових досліджень, бути готовим до ефективної наукової діяльності. Крім того, варто пам'ятати, що, окрім знань, умінь і навичок, у склад названих компетенцій уходять особистісні якості, цінності й форми професійної поведінки. Для майбутнього викладача важливою є ще й психологічна спрямованість на педагогічну діяльність. Така спрямованість більше простежується у випускників педагогічних ВНЗ, проте значно гострішою є проблема підготовки, наприклад, інженерно-педагогічних кадрів.

На складність спеціальної професійної підготовки викладачів для технічних ВНЗ звертають увагу М. П. Згурська [5], С. М. Резнік [11], О. Г. Романовський [12], пропонуючи формувати професіоналізм “в умовах максимальної залученості студента у процес професійної освіти”. Шляхи “максимальної залученості” С. М. Резнік бачить у використанні індивідуального, особистісного, діяльнісного підходів до організації магістерської підготовки [11, 95].

Високопрофесійні науково-педагогічні кадри для вищої школи Україні ніде взяти, їх можна лише підготувати в самому ВНЗ. Найефективніше це можна зробити лише в умовах магістратури.

Тому ефективність магістерської підготовки тісно пов'язана з професіоналізмом професорсько-викладацького складу, оскільки зв'язок цей двосторонній: професіоналізм викладачів впливає на якість магістерської підготовки, яка в майбутньому за певних умов впливатиме на підвищення професіоналізму науково-педагогічних кадрів ВНЗ. Визначити ці умови – завдання, що потребує негайного розв'язання.

Цінними для нашого дослідження є висновки О. Г. Романовського щодо формування системи підготовки магістрів адміністративного менеджменту [12, 31], зокрема про доцільність урахування актуальності змістового наповнення навчальних дисциплін і застосування інноваційних методів навчання.

На залежність ефективності формування професіоналізму майбутніх магістрів від якості інформаційно-змістового, психолого-педагогічного й методико-технологічного забезпечення їхньої підготовки в магістратурі звертає увагу українська дослідниця Г. М. Сомбаманія [14, 169]. З огляду на вимоги Болонського процесу, магістри мають бути конкурентоспроможними не лише на національному, а й на європейському ринках праці. Їм повинні бути притаманні інноваційність і креативність, високорозвинені менеджерські якості, громадянська зрілість, високий рівень загальної та науково-дослідницької культури.

Окремі аспекти професійно-морального виховання магістрів економічних ВНЗ у процесі психолого-педагогічної підготовки розглянула О. Є. Коваль. Дослідниця запропонувала модель формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів, стверджуючи, що цей процес “ефективно здійснюється через навчальну діяльність, оскільки у змісті програм навчальних дисциплін закладено величезний виховний потенціал” [6, 129]. Серед сукупності професійних якостей особистості студента, які слід сформувати в процесі магістерської підготовки, О. Є. Коваль виокремлює професійний обов'язок та професійну гордість, професійну наполегливість, професійно-моральний досвід, професійну честь.

Уважаємо, що при підготовці магістрів мають бути враховані основні характеристики викладача ВНЗ, які визначив, зокрема, В. В. Олійник [10, 110]: професійна компетентність, мобільність; конкурентоспроможність; творчість і відповідальність; гнучке, незалежне й критичне мислення; володіння іноземними мовами; володіння навичками використання ІКТ; здатність до діяльності в умовах невизначеності та змін; орієнтованість на ефективну самоосвіту; самовдосконалення впродовж життя. Погоджуємось із В. В. Олійником, що, лише формуючи й розвиваючи вищезазначені характеристики, ми “зможемо підготувати педагогічного працівника нового покоління, готового до реалізації постійно зростаючих і ускладнених завдань навчання та виховання підростаючого покоління, здатного адаптуватися до соціальних змін, готового дати відповідь зовнішнім викликам і мінімізувати виникаючі ризики” [10, 110].

Висновок. Магістратура на нинішньому етапі розвитку суспільства є найважливішою ланкою в підготовці високопрофесійних педагогів вищої школи. Для того, щоб поповнити сучасні ВНЗ високопрофесійними науково-педагогічними кадрами, здатними задовольнити низку вимог нової епохи до постаті викладача, слід з урахуванням цих вимог, неодмінних особистісних характеристик і обов'язкових компетенцій визначити основні організаційно-методичні умови організації навчально-виховного процесу в системі магістерської підготовки, на що й спрямовуватимемо наші подальші дослідження.

Література

1. Антилогова Л. Н. Формирование профессиональной компетентности преподавателя высшей школы / Л. Н. Антилогова // Инновационное образование и экономика. – 2008. – № 2 (13). – С. 31–36.
2. Бусыгина А. Л. Профессор – профессия: теория проектирования содержания образования преподавателя вуза / А. Л. Бусыгина. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2003. – 123 с.
3. Гриньова В. М. Професіоналізм і професійна підготовка як підґрунтя надійності професійної діяльності фахівця / В. М. Гриньова // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. центру АПН України. – 2009. – № 1–2. – С. 147–150.
4. Закон України “Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/zakon/pro_v_osvitu.htm
5. Згурская М. П. Педагогическая культура: информационно-коммуникативный аспект компетенции преподавателя высшей школы / М. П. Згурская // Проблемы та перспективи формування національної

- гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 22 (26). – Х. : НТУ “ХПІ”, 2009. – С. 34–43.
6. Коваль О. Є. Студенти магістратури як суб’єкти системи професійно-морального виховання економічного ВНЗ / О. Є. Коваль // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 146. – С. 127–131.
 7. Кремень В. Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27 (31) : в 3-х ч. Ч. 1. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2010. – С. 13–18.
 8. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьміна – СПб. : [б. и.], 1990. – 132 с.
 9. Лещенко М. П. Професійна підготовка магістрів управління навчальним закладом: історико-педагогічний дискурс / М. П., Лещенко, А. В. Светлорусова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27 (31) : в 3-х ч. Ч. 1. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2010. – С. 92–102.
 10. Олійник В. В. Професійне удосконалення науково-педагогічних працівників: проблеми та шляхи вирішення / В. В. Олійник // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27 (31) : в 3-х ч. Ч. 1. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2010. – С. 109–120.
 11. Резнік С. М. Педагогічні умови управлінської підготовки магістрів адміністративного менеджменту / С. М. Резнік // Теорія і практика управління соціальними системами : щокварт. наук.-практ. журн. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2009. – № 3. – С. 94–100.
 12. Романовський О. Г. Формування системи підготовки магістрів адміністративного менеджменту / О. Г. Романовський, І. А. Юр’єва // Теорія і практика управління соціальними системами : щокварт. наук.-практ. журн. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2007. – № 1. – С. 31–38.
 13. Рязанова Е. В. Формирование профессиональной пригодности в высшей школе / Е. В. Рязанова // Теоретические и прикладные аспекты психологии развития: проблемы, решения, перспективы : сб. науч. тр. / под ред. И. С. Сорозовой. – Кемерево, 2007. – С. 261–264.
 14. Сомбаманія Г. М. Аналіз практики організації науково-дослідницької підготовки майбутніх магістрів / Г. М. Сомбаманія // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. центру АПН України. – 2009. – № 1–2. – С. 169–173.
 15. Шаран Р. В. Проблема стандартизації програм підготовки магістрів інформаційних технологій у вищій школі України / Р. В. Шаран // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – 2009. – Вип. 146. – С. 23–27.

Статтю подано до редколегії
22.04.2011 р.